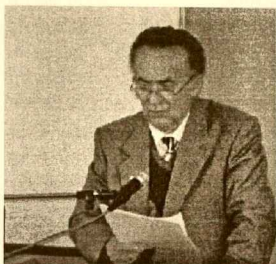

Prof. dr. Akademik Kristaq PRIFTI

AKADEMIK ALI HADRI PËRBALLË HISTORIOGRAFISË JUGOSLLAVE NË VITET '80 TË SHEK.XX

Polemika, që akademik Ali Hadri zhvilloi një çerek shekulli më parë, në vitet 80-të të shek.XX, me përfaqësuesit e historiografisë jugosllave, të Redaksisë Qendrore të Enciklopedisë Jugosllave e të redaksive të Serbisë, të Maqedonisë, të Vojvodinës, të redaksisë ushtarake etj., që përbën objektin e kësaj kumtese, është vetëm 40 faqe dhe përfaqëson për nga vëllimi i saj vetëm një pjesë të vogël të krijimtarisë së tij të pasur¹. Megjithatë për nga karakteri e përmbajtja e saj, për nga vlera shkencore, ajo zë një vend të rëndësishëm në krijimtarinë e tij, përbën një sintezë të pikëpamjeve të tij shkencore për mjaft nga problemet e mprehta të historiografisë shqiptare në tërësi dhe të asaj të Kosovës në veçanti, të atakuara e të deformatuara nga historiografia serbe e jugosllave.

Por kjo polemikë nuk përfaqëson thjeshtë një ballafaqim të pikëpamjeve personale të Ali Hadrit, të shprehura në zërat Shqiptarët dhe Marrëdhëniet shqiptare-jugosllave, të hartuarë prej tij për Encik-

¹ Shih: Revistën “Kosova-Kosovo”, 11, Prishtinë, 1982.

lopedinë Jugosllave, me ato të historianëve jugosllavë, siç ndodh shpesh në debatet shkencore. Në këtë polemikë u gjendën ballëpërballë dy qendrimet të ndryshme për problemet themelore të historisë së shqiptarëve, nga njëra anë ato të historiografisë serbe e jugosllave, të cilat, prej kohësh, por me një forcë të veçantë e më gjerësisht nga vitet '80 të shek.XX (e sidomos pas demonstratave të pranverës së vitit 1981), vijonin të shtrëmbëronin historinë e shqiptarëve, dhe nga ana tjetër pikëpamjet e historiografisë shqiptare, të përfaqësuar nga akademik Ali Hadri. Ashtu si në gjithë veprimtarinë e tij edhe në këtë polemikë ai u angazhua në luftën për mbrojtjen e vlerave historike-kulturore të shqiptarëve të Kosovës dhe të kombit shqiptar në tërësi, mbrojti të vërtetën shkencore rreth problemeve të tilla të historisë së shqiptarëve siç ishin: çështja e unitetit etnokulturor të ilirëve dhe shtrirja e trevave ilire sidomos drejt Lindjes; përkatësia etnike ilire e Dardanisë; vazhdimësia iliro-shqiptare dhe etnogjeneza e shqiptarëve; autoktonia e shqiptarëve në trevat, në të cilat banojnë edhe sot; çështja e të ashtuquajturave shpërngulje të mëdha të serbëve nga Kosova në vitet 1690 dhe 1736-37 dhe e vërshimit të trilluar të shqiptarëve nga malësitë në Fushë Kosovë; disa çështje të historisë mesjetare të shqiptarëve; Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1878-1881), kontributi i shqiptarëve të Kosovës në Luftën e Dytë Botërore etj.

Në këtë polemikë, ashtu si në gjithë krijimtarinë e tij, shfaqet personaliteti i prof Ali Hadrit, si shkencëtar, si historian i shquar e i guximshëm dhe si atdhetar i spikatur.

Për prof. Ali Hadrin nuk ishin të panjohura synimet politike, antishqiptare që fshiheshin pas shtrëmbërimeve që historianët serbë e jugosllavë i bënin historisë së kombit shqiptar në tërësi dhe asaj të popullit të Kosovës në veçanti. I quante këto, pjesë “të një fushate të organizuar kundër historisë së popullit shqiptar dhe kundër historisë së kombësisë shqiptare në Jugosllavi”. Jo rastësisht, shkruante, ai në konkluzionet e kësaj polemike “vetëm kohët e fundit, kur kishte kaluar një periudhë e gjatë pas publikimit të vëllimit të parë të botimit të dytë të Enciklopedisë së Jugosllavisë, ku qenë botuar edhe tekstet e tij, për të cilët kishte dhënë pëlqimin paraprak edhe vetë redaksia e R.S. të Serbisë, kjo redaksi ngarkoi, për qëllime të caktu-

ara disa historianë në Beograd dhe siguroi kështu vërejtje të shumta, mjaft prej të cilave janë të brumosura me insinuata politike”².

Ngjyrimet politike kishin sipas vlerësimit të Ali Hadrit edhe vërejtjet e recensentëve, Sima Qirkoviqit, Bogumil Hrabakut e të autorëve të tjerë serbë e jugosllavë, që u përkrahën edhe nga disa redaksi të enciklopedisë jugosllave, në të cilat mohohej origjina ilire e shqiptarëve dhe prania e tyre në Kosovë në shekullin VIII, kur serbët u vendosën përfundimisht në Ballkan. Kjo tezë si dhe njohja nga historiografia shqiptare e shtrirjes së trashëgimisë ilire dhe e vijueshmërisë ilire-shqiptare në një hapësirë të gjerë, më të gjerë se kufijt e shtetit shqiptar, përbënte, sipas tyre një bazë për të ashtuquajturën “Shqipëri të Madhe”. Këta autorë, sikurse vetë redaksia e Serbisë kishin bërë të vetën tezën e historiografisë së vjetër jugosllave të paraluftës, e cila e kufizonte hapësirën e shtrirjes së ilirëve në shek.VIII, kur u formua prej tyre populli shqiptar, vetëm në zonat malore të Shqipërisë veriore e perëndimore, prej nga gjoja u zgjeruan në shekujt e mëvonshëm në të gjitha drejtimet³.

I ndërgjegjshëm se me këto qendrimet redaksia e Serbisë e Enciklopedisë Jugosllave, synonte në radhë të parë t’u mohonte shqiptarëve të Kosovës dhe të trevave të tjera të ish-Jugosllavisë autoktoninë në trojet, në të cilat banonin prej shekujsh dhe mbi këtë bazë edhe të drejtat e tyre si zotër të vërtetë të këtyre territoreve, prof. Ali Hadri, me guximin që e karakterizonte dhe falë kulturës së tij të gjerë, njohjes së thellë të historisë së shqiptarëve, hodhi poshtë me argumente shkencore këto përpjekje për të falsifikuar historinë e shqiptarëve.

Krejt ndryshe nga kundërshtarët e tij serbë e jugosllavë, që niseshin nga motive politike dhe që në vend të të dhënave shkencore përdornin deklarata politike, prof. A. Hadri polemizoi me ta si shkencëtar i vërtetë. Përfundimet e tij për etnogjenezën e popullit shqiptar, për origjinën ilire të shqiptarëve, i mbështeste në argumente

² Ali Hadri, Përgjigje vërejtjeve lidhur me tekstet historike të njëjësive “shqiptarët” dhe “marrëdhëniet shqiptare-jugosllave” në enciklopedinë e jugosllavisë. Në: “Kosova-Kosovo”, 11, Prishtinë, 1982, f.256-257.

³ Po aty, f.220.

historike, arkeologjike, etnologjike dhe linguistike të historiografisë e gjuhësisë shqiptare dhe të asaj të vendeve të Evropës e të Jugosllavisë, në argumente, në të cilët njihej tanimë, teza për shtrirjen e ilirëve si banorë të tejlashtë në pjesën perëndimore e qendrore të Ballkanit, si edhe vazhdimësia ilire-shqiptare në Kosovë e në gjithë Ilirinë e Jugut. “Sot në shkencë-theksonte ai-, sado që ka patur edhe mendime të veçanta për origjinën trakase të gjuhës shqipe, zotëron mendimi për origjinën ilire të shqiptarëve, për vazhdimësinë ilire-shqiptare në një territor të caktuar, në të cilin shqiptarët janë formuar si popull e si komb”⁴.

Si dëshmi të vazhdimësisë ilire-shqiptare në gjithë hapësirën shqiptare, Ali Hadri sillte të dhëna materiale, arkeologjike (të kulturës së Komanit të shek.VI-VIII), si dhe fakte të tjera nga fusha e historisë dhe e gjuhësisë të studiuesve shqiptarë e të huaj, duhe përfshirë edhe ata jugosllavë. I referohej në këtë polemikë të dhëname arkeologjike rreth etnosit ilir dhe vazhdimësisë iliro-shqiptare, të parashtruara në studimet e prof. S. Anamalit⁵, atyre të A. Stipçeviçit⁶, argumenteve të fushës së gjuhësisë, të prof. E. Çabejt⁷, të prof. R. Katiçiçit⁸, të prof. Henrik Bariçit⁹ të W. Cimochofskit etj.

Të gjithë këta, sikurse thekson prof. Ali Hadri, pranonin si një të vërtetë të argumentuar shkencërisht vazhdimësinë iliro-shqiptare dhe prejardhjen ilire të gjuhës shqipe. Citonte në këtë rast R.Katiçiçin, i cili qysh në vitin 1972 shkruante se shpërndarja ter-

⁴ Po aty, f.222.

⁵ S.Anamali, Problemi i kulturës së hershme mesjetare shqiptare në dritën e zbulimeve të reja arkeologjike, në “Studime historike”, 1967, nr.2, f.29-40.

⁶ A.Stipçeviç, Iliri, Zagreb,1974, f.76-82; Kultni simboli kod Ilira, Sarajevë 1981; Iz istorije Albanaca, Beograd 1969, f.7-28; Istorija srpskog naroda, Beograd 1981, f.129.

⁷ E. Çabej, L'illyrien et l'albanais, questions de principe,”Studia albanica” 7-1 (1970) 157-170).

⁸ R. Katiçiç, Mbi antroponiminë ilire dhe etnogjenezën e shqiptarëve, Kumtesë e mbajtur në Kuvendin e dytë të studimeve ilire, Tiranë, 1972, botuar në Aktet e këtij kuvendi, Tiranë, 1974, f.95-98.

⁹ H.Bariç, Disa mendime mbi vendbanimin e hershëm të shqiptarëve në Gadishullin Ballkanik, në: Hymje në historinë e gjuhës shqipe, Prishtinë, 1955, f.47-50.

ritoriale e antroponimisë ilire i përgjigjet thuajse me hollësi truallit të sotëm gjuhësor të shqipes, madje në veriperëndim e tejkalon atë, e hyn thellë në territorin e republikave jugosllave të Malit të Zi, të Kroacisë e të Bosnjë-Hercegovinës, domethënë në territorin gjuhësor serbo-kroat. Ndërsa prof. H. Bariç, të cilit i referohej përsëri prof. Ali Hadri, në këtë debat, qysh në vitin 1955, e përcaktonte Kosovën, Dardaninë e lashtë, së bashku me Peoninë, si atdheu ballkanik i popullit shqiptar, krahina në të cilat është bërë simbioza e parë shqiptaro-ilire në brendësi të Gadishullit Ballkanik¹⁰. A. Hadri mbështetej në polemikën e tij edhe në një nga përfundimet e argumentuara shkencërisht të prof. E. Çabejt, që theksonte se vendbanimi i sotëm i shqiptarëve nuk është një trevë ekspansioni, por një trevë restriksioni, përfundim i një ngushtimi të paprerë gjatë historisë shqiptare¹¹.

Si dëshmi të faktit se në historiografinë zyrtare serbe e jugosllave të periudhës së komunizmit e sidomos të viteve '80 të shek.XX, po zotëronin gjithnjë e më tepër prirjet për të falsifikuar historinë e shqiptarëve sipas shëmbullit të historiografisë së vjetër serbe, të paraluftës së dytë botërore, prof. A. Hadri, përmend në polemikën e tij veprën "Historia e popullit serb" (botim i vitit 1981), në të cilën njihej vazhdimësia iliro-shqiptare dhe prania e shqiptarëve në Kosovë në periudhën e dyndjeve sllave. Në këtë punim flitet për "etnikumin shqiptar", etnikum "që ka ekzistuar në fqinjësi me serbët, që nga koha e vendosjes së sllavëve dhe gjatë shekujve të mëvonshëm...Në shkencë-, thuhej më tej në këtë vepër,- është i përhapur mendimi se në kohën e vendosjes të sllavëve gjuha shqipe është folur në një trevë shumë më të gjerë, e cila shtrihej larg në verilindje dhe në lindje"¹².

Këto vlerësime të njëres prej veprave më të rëndësishme të historiografisë serbe, të cilave u referohej prof. Ali Hadri, përgënjesht-

10 Po aty.

11 Eqrem Çabej, Problemi i autoktonisë së shqiptarëve në dritën e emrave të vendeve, në "Buletini i Universitetit Shtetëror të Tiranës", Seria e shkencave shoqërore, nr. 2, 1958, f.54-62.

12 Istoria srpskog naroda, Beograd, 1981, vëll. I, f.129.

tronin në mënyrë shumë të qartë mendimet e redaksisë së Serbisë e të përfaqësuesve të saj, Bogumil Hrabakut e Sima Qirkoviqit, që pretendonin se nuk mund të flitet për shqiptarët në shekullin VIII. Për praninë e shqiptarëve në këtë hapësirë, në shekujt e mesjetës para pushtimit osman e gjatë tij, theksonte akademik Ali Hadri në këtë polemikë, dëshmon edhe dokumentacioni osman, tanimë i përkthyer e i njohur nga gjithë studiuesit.

Prof. Ali Hadri e quante të papranueshme kërkesën e Bogumil Hrabakut dhe të redaksisë së Serbisë, që në Enciklopedinë Jugosllave Kosova të trajtohej si tokë serbe në mesjetën e hershme, me dyndjen e sllavëve në Ballkan. Ai mbrojti kështu pikëpamjen e pranuar nga historiografia shqiptare dhe ajo evropiane sipas së cilës “Kosova para pushtimit të saj nga Stefan Nemanja, domethënë para viteve 1180-1190 ka qënë tokë shqiptare, e banuar nga shqiptarët. Vetëm në fundin e shek.XII-, vinte në dukje ai,- ajo u bë pjesë e shtetit mesjetar serb, nën të cilin mbeti deri në shek.XIV, kur u vendos pushteti osman”¹³.

Ali Hadri hodhi poshtë edhe shtrëmbërimet që synonin t’i bënin historisë së shqiptarëve në Enciklopedinë Jugosllave lidhur me tri ngjarje që dëshmonin për përpjekjet e shqiptarëve për formimin e shtetit shqiptar në periudhën e mesjetës: për Principatën e Arbërit (shek.XII-XIII), ekzistencën e së cilës B. Hrabaku e mohonte, për “Mbretërinë e Shqipërisë”, në gjysmën e dytë të shek.XIII, në kohën e Karlit të Anzhuinëve dhe për shtetin e Skënderbeut në shek. XV.

Duke iu referuar dëshmive dokumentare, të njohura deri në atë kohë e më tepër punimeve, ku përmendën edhe ato të botuara në Sarajevë për qytetin e Dubrovnikut, si dhe materialeve të Simpoziumit për Skënderbeun, mbajtur në Prishtinë me rastin e 500-vjetorit të vdekjes së tij (të botuara më 1969), Ali Hadri sjell argumente bindëse për Principatën e Arbërisë (fundi shek.XII-shek. XIII), për sundimtarin e saj Dimitrin, kryeqendrën e saj Krujën dhe

¹³ Hadri, Përgjigje..., polemikë e përmendur, në “Kosova-Kosovo”, 11, Prishtinë, 1982, f.223.

për marrëdhëniet me Venedikun. Ai vërtetoi, gjithashtu, me të dhëna faktike ekzistencën në trevat shqiptare të “Mbretërisë së Arbërit” në gjysmën e dytë të shek.XII, edhe pse tokat shqiptare qenë vënë në atë periudhë nën pushtetin e Anzhuinëve, të Karl Anzhu-së¹⁴. Kundërshtoi si të pavërtetë kritikën që redaksia e Serbisë i kishte bërë tekstit të tij lidhur me shtetin e Skënderbeut, kritikë në të cilën mohohej ekzistencën e këtij shteti. Mbrojti pikëpamjen e historiografisë shqiptare dhe jo vetëm të asaj, që ka sjell fakte të pamohueshme për ekzistencën e shtetit të Skënderbeut, me qendër në Krujë, gjatë thuajse 25 vjetëve të qendresës shqiptare kundër invazionit osman. Për të hedhur poshtë këto shtrëmbërime të historiografisë serbe për periudhën e Skënderbeut, prof. Ali Hadri vuri përballë redaksisë së Serbisë e zëdhënësve të saj një bibliografi të tërë evropiane për Skënderbeun si dhe punime të historianëve jugosllavë e pikërisht të Millan Shufflajt ku njihet në mënyrë shumë të përcaktuar ngritja e shtetit të Skënderbeut dhe ekzistenca e tij¹⁵.

Me vërtetësi e objektivitet shkencor, Ali Hadri trajtoi edhe çështjen e ndërlikuar, të përhapur aq shumë në historiografinë serbe e nëpërmjet saj edhe në atë evropiane, për të ashtuquajturën “shpërngulje të madhe të serbëve” nga Kosova në shek.XVII-XIII. Ai nuk u pajtua me tezën antishkencore, të parashtuar nga redaksia e Vojvodinës, sipas së cilës shqiptarët ishin vendosur në Kosovë e në trevat e Maqedonisë Perëndimore në fund të shek. XVII dhe gjatë shekujve XVIII e XIX si rrjedhojë e të ashtuquajturave dyndje të popullsisë së viseve malore të Shqipërisë. E quante këtë një tezë të vjetëruar e tanimë e të tejkaluar shkencërisht dhe mbrojti pikëpamjen e historiografisë shqiptare për autoktoninë e popullsisë shqiptare në Kosovë, për praninë e pandërprerë të saj nga periudha ilire- dardane, e kalimit nga ilirët te shqiptarët, në shekujt e mesjetës së hershme e deri në kohën moderne. Si shencëtar prof. Ali Hadri e njihte shpërnguljen e viteve 1736-1739, por vinte në dukje gjithashtu se ajo nuk ishte vetëm e popullsisë serbe, por edhe e asaj shqiptare, duke sjell

¹⁴ Po aty, f.223-224.

¹⁵ M. Shufflaj, Povijest sjevernih arbanasa, Beograd, 1925, f. 18.

për këtë edhe shifra konkrete të familjeve shqiptare të shpërngulura drejt veriut. Ndërkaq ai e quante të trilluar, të pabazuar shkencërisht pretendimin e historiografisë serbe për shpërnguljen e shqiptarëve nga malësitë e pjesës bregdetare të Shqipërisë në Kosovë. E quante këtë të pamundur në gjendjen demografike të trojeve shqiptare në atë kohë (kur popullsia në malësitë ishte tepër e rrallë). Iu referua në këtë rast edhe të dhënave dokumentare osmane e pikërisht regjistrave kadastralë osmanë të shek.XV, të bërë publik tanimë nga studiuesit shqiptarë e jo vetëm nga ata, që dëshmonin për praninë në masë të popullsisë shqiptare në Kosovë qysh para shek. XV e pushtimit osman të Kosovës¹⁶.

Interes të veçantë përfaqëson përballja e prof.Ali Hadrit me redaksinë e Serbisë dhe përfaqësuesin e saj Bogumil Hrabakun për disa nga problemet e ngjarjet e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare të periudhës së Rilindjes siç janë çështja e fillimeve të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, Lidhja e Prizrenit dhe Kuvendi i Vlorës. Ali Hadri kundërshtoi pikëpamjen e historianëve serbë që mohonin fillimet e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare në vitet 40 të shek.XIX e që nuk jepnin, megjithatë ndonjë mendim për zanafillet e saj, çka tregonte, siç shkruante ai, se nuk e njihnin as historinë e shkruar as edhe dokumentacionin e kësaj lëvizjeje. Në këtë rast ai iu referua punimit të tij për periodizimin e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, ku janë përcaktuar qartë si koha e fillimeve të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, ashtu edhe periudhat nëpër të cilat ka kaluar ajo deri në Shpalljen e Pavarësisë¹⁷.

Në ballafaqimin me historiografinë jugosllave për problemet

Profesor Ali Hadri në një nga sesionet shkencore

¹⁶ Ali Hadri, Përgjigje..., polemikë e përmendur, në "Kosova-Kosovo", 11, Prishtinë, 1982, f.246-247.

¹⁷ Po aty, f.225.

e Rilindjes Kombëtare e në mënyrë të veçantë për vendin që Lidhja Shqiptare e Prizrenit zinte në historinë e kombit shqiptar, shfaqet veçanërisht personaliteti i Ali Hadsrit si shkencëtar i shquar, që kishte dhënë kontributin e tij vetjak për këtë periudhë të historisë së shqiptaarëve, i kishte kushtuar asaj punime të tëra. Ai kundërshtoi me kompetencë e argumente shkencore pikëpamjet e redaksisë së Serbisë për Lidhjen Shqiptare të Prizrenit, e cila, duke ndjekur gjurmët e historiografisë së vjetër jugosllave e serbe përpiquej të deformonte përmbajtjen e kësaj organizate, i mohonte asaj karakterin kombëtar mbarëshqiptar, luftën për autonominë e Shqipërisë dhe e paraqiste si një organizatë vetëm të popullsisë myslimane shqiptare, me një program panislamik, si një vegël të Portës së Lartë për ruajtjen e sundimit osman në Ballkan. Ai hodhi poshtë me guxim këto falsifikime të historisë së Lidhjes Shqiptare, për të cilat deklaroi se “ua kanë kaluar edhe atyre të shkrimtarëve më të përbetuar anti-shqiptarë” të Jugosllavisë së vjetër. Dënoi përpjekjet e redaksisë së Serbisë për ti mohuar popullit shqiptar unitetin e tij kombëtar gjatë viteve të Lidhjes Shqiptare, për t’i paraqitur shqiptarët katolikë e ortodoksë të veçuar nga kjo lëvizje e gjoja në një hulli me popujt e tjerë të krishterë të Ballkanit e jo me Lidhjen Shqiptare të Prizrenit, gjë që ishte në kundërshtim me të vërtetën historike, të dëshmuar nga dokumentacioni i kohës e sidomos nga ai osman. Vetëm njohja e këtij dokumentacioni e vlerësimi i tij me objektivitet, theksote Ali Hadri, në këtë ballafaqim, do t’i ndihmonte B.Hrabakun e redaksinë e Serbisë, që kishte përvetësuar falsifikimet e tij, të vlerësonin drejt e pozitivisht Lidhjen e Prizrenit¹⁸.

Ali Hadri e trajtoi Lidhjen Shqiptare të Prizrenit, ashtu siç qe në të vërtetë, jo si një organizëm vetëm të popullsisë myslimane, por si një organizatë mbarëkombëtare, e cila nëpërmjet komiteteve e degëve, që ngrihi në të gjitha qytetet e Shqipërisë dhe Këshillit të saj qendror bashkoi të gjitha viset dhe popullsinë shqiptare pa dallime krahinore e fetare. “Shqiptarët, shkruante, ai morën pjesë në masë në lëvizjen kombëtare të udhëhequr nga Lidhja e Prizrenit, pa marrë

¹⁸ Po aty, f.226, 232-236.

parasysh përkatësinë fetare”. Në konceptin e tij Lidhja ishte një organizatë përparimtare, demokratike, që mbrojti interesat e kombit shqiptar përballë sunduesve osmanë, që ia mohonin ato dhe përballë shteteve fqinje që synonin të copëtonin territoret shqiptare. Po kështu prof. Ali Hadri mbrojti pikëpamjen e historiografisë shqiptare, që e ka vlerësuar Lidhjen Shqiptare të Prizrenit si një institucion që arriti të vishej me pushtet, që ngriti organet e pushtetit lokal (komitetet lokale) dhe të atij qendror (komisionet për fushat e ndryshme të veprimtarisë) deri te Qeveria e Përkohshme (në janar të vitit 1881) dhe që shënoi fillimet e një shteti autonom shqiptar. Duke i njohur Lidhjes së Prizrenit luftën për autonomi e për vetëvendosje, Ali Hadri e vlerësoi lëvizjen kombëtare të udhëhequr prej saj jo në kundërshtim me interesat e lëvizjeve çlirimtare të popujve të tjerë të Ballkanit, siç pohonin, duke shtrëmbëruar të vërtetën historianët serbë, por të lidhur ngushtë e në mënyrë të pashkëputshme me të. Lidhja e Prizrenit, theksonte A. Hadri, e radhiti Lëvizjen Kombëtare Shqiptare në reshtat e parë të barrikadës së lëvizjeve çlirimtare ballkanike. Ai me të drejtë këmbëngulte që Lidhje Shqiptare e Prizrenit, nëpërmjet zërave të hartuar prej tij për Enciklopedinë Jugosllave, të njihej edhe nga historiografia serbe “si një ngjarje e rëndësishme jo vetëm në historinë e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, por edhe në atë të Ballkanit në tërësi” e në veçanti “në historinë e popujve sllavë të jugut, sepse kishte dhënë një kontribut të çmuar, sikurse të gjitha lëvizjet e tjera kombëtare për dobësimin e pushtetit osman” në Ballkan¹⁹.

Ali Hadri kundërshtoi gjithashtu insinuatat e historiografisë serbe për ta paraqitur programin e Lidhjes së Prizrenit si një mbështetje për “hapësirën shqiptaromadhe”, të cilat binin ndesh me konceptin e saj për territorin e shtetit autonom, që kufizohej me trojet e banuara nga popullsia shqiptare. Kjo ide u përdor përsëri gjatë sulmeve të udhëheqjes jugosllave e të historianëve serbë ndaj demonstratave të shqiptarëve të pranverës së vitit 1981. Duke dashur të mbulonin rrënjët e vërteta politike dhe ekonomike-shoqërore të këtyre demonstratave udhëheqja jugosllave ia atribuonte ato dhe

¹⁹ Po aty, f.226, 234.

kërkesën e tyre për shpalljen e Kosovës republikë shënimit të 100-Vjetorit të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit në Kosovë në vitin 1978, me të cilin, kinse u nxit e ashtuquajtura ide irredentiste e Shqipërisë së Madhe në popullsinë e Kosovës.

Kundërshtoi gjithashtu pikëpamjet e historiografisë serbe, që përpiqej të mohonte karakterin pushtues të veprimeve ushtarake të Serbisë e të Malit të Zi gjatë Luftës Ballkanike në Kosovë e në trevat e tjera shqiptare. Redaksia e Serbisë kërkoi të zëvendësohej formulimi i përdorur nga Ali Hadri se ushtria Serbe “i mori në dorë këto troje” me fjalën “i çliroi ato”, çka nuk i përgjigjej jo vetëm të vërtetës, por edhe vlerësimeve të mëparshme të historiografisë jugosllave, që e njihte këtë karakter aneksues të Luftës Ballkanike, që kishte pranuar se “ajo solli për shqiptarët ndërrim të një pushteti të huaj me një tjetër”. Duke dashur të provonte se historianët serbë po bënin hapa prapa e po përvetësonin pikëpamjet e historiografisë së vjetër serbe për problemet e historisë së shqiptarëve, prof. Ali Hadri citoi edhe punimin e B. Hrabakut e të Dragosllav Jankoviçit “Serbija në vitin 1918” (“Srbija u 1918 godine”), në të cilin këta autorë kishin përdorur vetë shprehjet “okupim e riokupim për veprimet ushtarake të Serbisë e Malit të Zi në Kosovë”²⁰.

Prof. Ali Hadri ka meritën e veçantë që në këtë polemikë vendosi në vendin që i takonte në historinë e Luftës së Dytë Botërore kontributin e popullsisë shqiptare të Kosovës në këtë luftë. Duke qënë njohës i thellë i historisë së kësaj periudhe, për të cilën ka shkruar disa vepra, ai hodhi poshtë me kompetencë kritikën, që redaksia e Serbisë dhe dy përfaqësuesit e saj, Bogumil Hrabaku dhe bashkëpunëtori tjetër i saj, Milovan Xhelepexhiqi i bënë tekstit të tij të Enciklopedisë Jugosllave për kontributin e popullsisë shqiptare të Kosovës në L.N.Çl. Prof. Ali Hadri zbuloi thelbin antishkencor të kritikës së tyre, që binte ndesh me të vërtetën për historinë e Kosovës gjatë Luftës së Dytë Botërore, si edhe synimet e errëta politike e antishqiptare që fshiheshin pas saj. Duke mohuar këtë kontribut, të trajtuar me objektivitet e qartësi nga prof. Ali Hadri, redak-

²⁰ Po aty, f.227.

sia e Serbisë dhe përfaqësuesit e saj synonin të mohonin rolin e madh pozitiv të shqiptarëve të Kosovës në Luftën e Dytë Botërore dhe të identifikonin, në mënyrë të paskrupullt, gjithë popullsinë shqiptare, pjesën më të konsiderueshme të saj që mori pjesë aktive në LANÇI, me forcat e organizatat që hynë në bashkëpunim me pushtuesit nazi-fashistë. Prof. Ali Hadri pranonte si një fakt real ekzistencën e qendrimeve të ndryshme në gjirin e popullsisë shqiptare të Kosovës dhe të të gjithë Shqipërisë, ndaj okupatorëve nazifashistë, por e quante të papranueshëm, të pavërtetë dhe qellimkeq identifikimin e gjithë kësaj popullsie me fragmente të njohura të saj, që hynë në bashkëpunim me pushtuesit edhe pse me iluzionin se me këtë rrugë mund të zgjidhnin çështjen kombëtare shqiptare²¹.

Ai deklaroi me guxim se historiografia serbe e jugosllave, me këto vlerësime të falsifikuara të kontributit të shqiptarëve në Luftën e Dytë Botërore, përpiquej ta mohonte këtë kontribut, t'i trajtonte ata si aleatë të pushtuesve, t'i përjashtonte kështu nga Aleanca e madhe Anglo-amerikano-Sovjetike dhe e popujve të tjerë përparimtarë, t'i trajtonte si të mundur, që duhej të vuanin, njëlloj si forcat nazifashiste të "Boshtit" Romë-Berlin-Tokio pasojat e veprimeve të tyre. Me këtë qëndrim prof. Ali Hadri i bëri një shërbim të madh jo vetëm historiografisë shqiptare, por edhe kombit shqiptar, popullsisë shqiptare të Kosovës, demaskoi përpjekjet e historiografisë jugosllave e të qarqeve politike shoviniste në Jugosllavi për të përligjur e për t'i gjetur një justifikim, një mbështetje sigurisht të reme, akteve shoviniste, shfarosëse që ushtria jugosllave ndërmori ndaj shqiptarëve në fund të Luftës së Dytë Botërore e pas saj, në vitet 1945-1946, kur u vendos administrata ushtarake në Kosovë.

Duke evidentuar me objektivitet në Enciklopedinë Jugosllave kontributin e shqiptarëve të Kosovës në Luftën e Dytë Botërore, prof. Ali Hadri u përpoq, gjithashtu, që t'u hiqte qarqeve shoviniste të Serbisë e të Jugosllavisë mundësinë për t'a përdorur të ashtuquajturin bashkëpunim të shqiptarëve të Kosovës me pushtuesit nazifashistë si një pretekst për t'u mohuar atyre të drejtën që të tra-

²¹ Po aty, f.230-231, 236.

jtoheshin në Jugosllavinë e pasluftës në një mënyrë të barabartë me popujt e tjerë, për t'i privuar ata nga e drejta e vetëvendosjes, që u ishte premtuar gjatë luftës dhe për t'i rivënë nën robërinë e Serbisë. Ky qëndrim i qarqeve politike të Serbisë, të veshur tani me petkun e komunistëve ndaj popullsisë shqiptare të Kosovës, ishte thuajse i njëjtë me atë që qarqet shoviniste të Greqisë ndoqën ndaj popullit shqiptar dhe Shqipërisë, sigurisht në kushte të ndryshme, në Konferencën e Paqes të Parisit më 1946, në të cilën, nëpërmjet falsifikimit të të vërtetës historike, e akuzuan Shqiptërinë si bashkëpunëtore të bllokut nazifashistë, që duhej të vuante pasojat e disfatës së tij për të përmbushur, në këtë mënyrë, pretendimet e tyre shoviniste ndaj teritoreve të shtetit shqiptar, për të aneksuar gjithë Shqipërinë e Jugut. Duhet thenë se jehona e qëndrimeve të tilla ndihet edhe sot dhe ngre krye here pas here në politikën e qarqeve drejtuese të Athinës.

Më lejoni që në mbyllje të kësaj kumtese të citoj disa rreshta të shkëputurë nga një shkrim që kam botuar 20 vjet më parë, në gazetën “Drita, më 13 dhjetor 1987, disa ditë pasi akademik Ali Hadri ishte ndarë nga jeta”: “Prof. Ali Hadri, - thuhej në këtë shkrim, - ka hyrë në kulturën shqiptare si një nga figurat e saj të ndritura, si shkencëtar e historian i shquar, që ka dhënë një kontribut të çmuar në historiografinë shqiptare, si një intelektualë patriotë, që njohuritë e tij të gjëra në fushën e historisë, aftësitë e talentin e tij si pedagog e studiues i pasionuar, ia kushtoi zhvillimit të arsimit, të kulturës dhe të shkencës historike shqiptare në Kosovë”.

Ndërsa sot, kur të gjithë ne po gëzojmë frytet e luftës pothuajse njëshekullore të popullit të Kosovës, ku bëjnë pjesë edhe përpjekjet, mudi e sakrificat e brezave të tërë të intelektualëve të shquarë shqiptarë, mund të themi pa ngurim se akademik Ali Hadri, që radhitet midis tyre, me veprimtarinë e tij 30-vjeçare si shkencëtar e pedagog ka vënë gurë në themelet e Pavarësisë së Kosovës, që Kuvendi i Kosovës shpalli botërisht më 17 shkurt të këtij viti.

Prof. dr. Akademik Kristaq PRIFTI

SUMMARY

ACADEMIC ALI HADRI FACING THE YUGOSLAV HISTORIOGRAPHY IN 1980

Academic Ali Hadri's polemic in the 1980-es with representatives of Yugoslav historiography, namely Central Editorial Office of Yugoslav Encyclopedia and their branch offices for Serbia, Macedonia and Vojvodina, then military office and so on, is the topic of this paper comprised in forty pages, which anyway still represents a very small portion of his plentiful work. From scientific aspect, it makes a synthesis on immediate issues of Albanian historiography in general and in particular the Kosovo historiography, which were under attack and deformation by the Yugoslav and Serbian ones.

This polemic does not represent a simple confrontation of Hadri's personal views, expressed in Yugoslav Encyclopedia by his work "Albanians and Albanian – Yugoslav relations", as it usually happens in scientific debates. It brought side to side, two divert posi-

tions on essential problems of Albanian history; in one side Serbian and Yugoslav historiography, which for a long time, especially after student demonstrations of 1981 strongly continued with distortion of Albanian history, and on the other side, Albanian views represented by academic Ali Hadri.

He engaged in his polemics in defending historic – cultural values of Albanians in Kosova and nation entirely, through scientific findings on issues of Albanian history, such as: cultural aspects of ethno cultural unity of Illyrians; ethnic Illyrian belonging of Dardania; Illyrian-Albanian continuity and Albanian ethno-genesis; Autochthony of Albanians in territories inhabiting till presently; some aspects of Albanian history of Medieval; Albanian League of Prizren (1878-1881), contribute of Kosova Albanians in the World War II and so on.

Professor Ali Hadri's was aware and alerted of political goals, anti-Albanian distortions by Serbian and Yugoslav historians against the history of Albanian nation in general and in particular of Kosova people. He used to call these developments "an organized campaign against the history of Albanian people and Albanian nationality in Yugoslavia".